

Püsök Sarolta

Kolozsvár

A dialógus és feltételei a megbékéléshez vezető úton

The Dialogue and its Conditions in the Way of Reconciliation.

Abstract

Claim to dialogue

Europe is suffering, the hard inheritance of the 20th century hasn't been worked up yet. Traumas of the past, taboos, prejudices, stamps remained after the war and changes of regimes. The destiny of individuals is also the same, moreover the communities, and the bounds broke -up, and the conflicts accumulated in this drifting. While the old continent is busy with his own past, a new provocation is coming by the new migration of nations: different people are coming one by one, and in this manner masses are moving. It is a general phenomenon, that even if somebody lives always in the same place, the world surrounding has been changed, either the political borders are transformed, or the neighbours are changed, or new ideologies are coming, but we cannot ignore the account of the challenge. The unknown brings always anxiety, but we must face up to facts, instead of escaping. Veress Károly, a contemporary philosopher of the University in Cluj, in his paper (2001) pointed out the growing up of conflict sources, and considered the opening as existential requirement towards each other, and suggested the development of the dialogical existence.

Incapacity of dialogue

Since Levinas the expression dialogue is a keyword in the democratic part of Europe, at least it is present as a striving/effort in each level of the society. Even the children are endeavoured to be socialized to dare to say their own opinion, and to be able to appreciate the opinion of the others. But the communist dictators oblige people "to the narrow way, the one-way communication" – while human beings are hungry for communication. Suppressed feelings, newer outspoken injury and temper were accumulated. The delicate problems are handled as taboos; the conflicts are covered or hidden. Like the limbs in plaster, so was stunted the competency of dialogue in oppressed persons, they had neither courage, nor methods of dialogue. Even after twenty years can be felt the absence of dialogue culture. The healing of issues is unimaginable without the change of mentality. Even the turning to each other becomes reality; the knowledge of the fundamental rules of dialogue must be acquired. In the modern pedagogy the developing of healthy personality and profession is conditioned by competencies. The basic competence of reconciliation is the dialogue.

What is dialogue and what are the conditions of?

What is dialogue? Habermas called the dialog in case of different opinions: *discourse* and the aim of it is not the identical opinion, but the common search/pursuit of truth.

Important condition is the excluding of power position, free change of opinions and mind of equal partners, without fear. First step has to be: objective listening of speech of the other, excluding of prejudice and interpretations, real understanding. It is also necessary to accumulate knowledge's about the background and contextually situation of the partners, which lead us to question of identity? Who are you?

In the famous story of Antony de Mello a woman was asked: –"Who are you?"– and she gave several answers, but she didn't find the real answer of transcendental perspective. Even

this different answer-experiments are very illuminating for the nature of dialogue, because is important to know what seems to be interesting for human beings.

One key to identity is given by individual history; the past often gives explanation for the present. (See the symbol of river in the novel of József Eötvös.)

Who are you?

Christian identity = h o m o v i a t o r

Forming factors			
<i>given conditions</i>	<i>meetings</i>	<i>achieves, realisations</i>	<i>actions and reactions</i>
born			death
time/place/sex	friends	job	
family	time/place/sex enemies	competencies	
religion	partner... children	“personal knowledge”	
nationality	teachers	functions	
language	icons	roles	
		property	

In the forming of identity are important factors: family, stages of evolution (Erik Erikson), personality -types, knowledge – competencies, socio metrical results (Moreno). To understand these factors, is necessary to be well-prepared in the fields like: Psychology, History, History of civilisation, Church and Religion history and Sociology.

The risk and benefits of dialogue

The dialogue partners have to take the risk of “Vielleicht habe ich unrecht, und vielleicht hast du recht.” (Karl Popper). Only the openness, the risk of opinion-shaper discourse leads us to common truth, and the common truth brings the partners closer to each other.

The origin of word dialogue: *διά* – between; *λόγος* = talking, refers to one event between talking. Dialogue = form of being, and needs readiness to inner metamorphosis.

The Christian can be isolated from other human beings, but never from God, because his/her basic definition is to be in dialogue with God (if hi/she is a Christian), and this dialogue should bring the metamorphosis, to develop the Christian to be ready for dialogue with other human beings.

Keywords: dialogue, incapacity of dialogue, conditions of dialogue, identity, sociometry, risk and benefits of dialogue.

Dialóguséhség

Európa szenved, a 20. század vészterhes örökségét még nem sikerült feldolgoznia. Gyógyulatlan sebek, tabuk, előítéletek, egymásra süttött bélyegek maradtak a háborúk, rendszerváltások nyomán. Az egyének sorsa is hasonló, ráadásul a közösségek, a biztonságadó kötelékek fellazultak, és a sodródásban halmozódnak a összeütközések. Mikközben a vén kontinens saját múltjával bíbelődik, újabb kihívást jelent a 20. század végére új formát öltött népvándorlás, az egyéneknél történő, de tömegeket jelentő népmozgás (migráció). Eléggé általános jelenség, hogy ha valaki fizikailag mindig ugyanazon a helyen élt is, a környező világ más lett, vagy a politikai határok mozdultak el, vagy a szomszédai cserélődtek ki, új eszmék áradata zúdul rá, de mindenképp számolnia kell a változással. Az ismeretlen mindig szorongást kelt, de a tényekkel szembe kell nézni, elmenekülés helyett megoldásra volna szükség. A kolozsvári kortárs filozó-

fus, Veress Károly 2001-ben megjelent írásában rámutat a konfliktusforrások növekedésére, és létszükségletnek tekinti az egymás iránti nyitást, valamint egy dialogikus létforma kibontakozását.

„A nemzetek, államok, intézmények konfliktuális viszonyai mellett megjelent és egyre erőteljesebben beleszól a mindennapi emberi életvitelbe a kultúrák, életformák, szemléletmódok, cselekvési módok konfliktusa. Egyrészt a globalizációs tendenciák felerősödése, másrészt a partikularitások felértékelődése, létrangra emelkedése lényegesen *kiszélesítette a konfliktusmezőket*. Mondhatni mindennapossá vált, a mindennapi életvitel szerves részévé vált a saját és az idegen szembesülése, *a másságok találkozása*. E találkozási felületeken a gyakorta kirobbanó konfliktusok mindinkább kikényszerítik a szembenálló feleknek az önnön másságukkal való szembenézését is. Mind a kultúrák és a közösségek, mind pedig az egyéni, személyes életvitel szintjén egyre fokozottabb mértékben, mintegy *létszükségletként* jelentkezik a bezártság és önmagába zárultság helyett a mással, *a másokkal szembeni nyitottság*, az uralom helyett a *partnerség*, az egyoldalú önérvényesítés helyett az *együttműködés*, a hatalmi beszédmódok helyett a *dialogusra* való áttérés igénye.”¹

Dialógusképtelenség

A dialógus már Levinas² óta kulcsfogalom, a nyugateurópai demokráciákban legalább törekvés szintjén jelentkezik a társadalom minden szintjén. Már a gyerekeket igyekeznek arra szoktatni (úgy szocializálni), hogy merjék kinyilvánítani a véleményüket, és számoljanak a másokéval. A kommunista diktatúrák azonban az egyirányú közlés szűk utcájába terelték az alaptermészete szerint kommunikációéhes embert. Felgyülemlett a sok elfojtott érzés, a ki nem beszélt sérelem és indulat. A kényes kérdéseket tabuként kezelték, a konfliktusokat szőnyeg alá söpörték, vagy rövidre zárták. Mint gipsz alatt elsatnyulnak végtagok, úgy halt el az elnyomott emberben a párbeszédképesség, sem mersze, sem módszere nincs a párbeszédhez. Húsz év után is kísért a párbeszédkultúra hiánya.³ A dolgok orvoslásáról addig álmodni sem lehet, ameddig mentalitásváltás nem történik, és ha az egymáshoz történő odafordulás be is következik, szükséges eltanulni a párbeszéd alapszabályait. A modern pedagógia az egészséges személyiség és szakember kibontakozását bizonyos képességekhez (kompetencia) köti. A megbékélés alapkompetenciája a dialóguskészség.

Mi a dialógus és melyek az alapfeltételei?

Mit is jelent a dialógus? A dialógusnak sokféle meghatározása létezik, Habermas⁴ *diskurzus*nak nevezi a dialógusnak azt a formáját, amikor véleménykülönbségek találkozási pontja történik.

¹ Veress Károly: A dialógus mint létforma. In. *Kellék: Gadamer – Nyelv – Dialógus*; 18–19–20. szám, 2001, 216. (Kiemelések tőlem.) (<http://kellek.adatbank.transindex.ro/pdf/18-19-20/016Veress.pdf>)

² Levinas, Emmanuel: *Dialóg*, ChGG Bd. 1. Freiburg 1981.

³ Ld. a TV műsorokat, amelyeket a hajbakapósi stílus, az egymás szavába vágó vitapartnerek miatt a gyanútlan szemlélő inkább karikatúráknak hisz, mint komoly felnőttek ún. „kerekasztalbeszélgetését” közvetítő élő adásnak.

⁴ Habermas, Jürgen: *Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz*. In: Habermas, J. – Luhmann, N.: *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie, Was leistet die Systemtheorie?* Suhrkamp, Frankfurt am Mein 1971, 114–122.

„Habermas abból indul ki, hogy az ember a diskurzusok révén azon fáradozik, hogy a problematikussá vált egyetértést, amely a kommunikatív cselekvésben fennállt, *megokolás vagy érvelés* útján helyreállítsa. A diskurzus elsődleges célja ugyanakkor *nem a véleményazonosság helyreállítása*, hanem az igazság igényével felépő álláspontok közös tisztázása vagy *az igazság közös keresése.*”⁵

A diskurzus ezek szerint feltételezi, hogy a felek ugyanazon a hatalmi szinten helyezkednek el, azaz szabadon érvelhetnek, mert egyik sincs a másiknak alárendelve. Úralmi pozícióból csak elnyomni, ledorongolni vagy manipulálni lehet. A párbeszédnek azonban elengedhetetlen feltétele a félelemmentes véleménynyilvánítás, amelyhez a másik fél részéről az előítéletmentes meghallgatás képességének kell társulnia.

„A párbeszéd folyamán elsődleges feladat a másik fél meggyőződéseinek lehetőség szerint *elfogulatlan tudomásulvétele*. A másik fél megértése *alapfeltétele annak*, hogy a vitatott, érvényességre számot tartó igények azonosíthatóvá és a dialógus során tematizálhatóvá váljanak. Merő *félreértések nem* képezhetik azt az anyagot, amelyből a párbeszéd felépül. Gyakran az a benyomásunk, hogy sok dialógustörekvés már azért is kudarcra van ítélve, mert már az első akadályt sem tudja leküzdeni. A valóság pedig az, hogy kimondottan nehéz pontosan megmondani, milyen feltételek mellett értettük meg valóban a másik felet. Ez általában akkor tekinthető megtörténtnek, amikor dialóguspartnerünk megerősíti, hogy jól értettük.”⁶

Pszichológiában, szupervíziós beszélgetéseknél, szakmai folyamatok kiértékelésénél alapszabályként alkalmazzák a nyílt kérdések feltevését, és a visszakérdezést mint módszert. Vajon miért csak ezeken a területeken olyan következetes a módszer alkalmazása? Talán azért, mert ezeknél az ügyfél határozottan elvárja, hogy a folyamat ne legyen sértő számára, és hatékony legyen, egyébként máshoz fordul. Az élet más területein sajnos nagyon sok a dialógusnak nevezett ellenőrizhetetlen, eredménytelen próbálkozás.

Önzetlenségre van szükség ahhoz, hogy a tárgyaló felek hagyják egymást beszélni, hogy a hallgató valóban a beszélőt hallgassa, és saját gondolatait egy ideig félretegye. Különös érzékenységre van szükség ahhoz, hogy a hallgató valóban megértse a másik felet, tényleg azt értse, amit a másik kíván közölni, és ne azt, amit szavai benne előhívnak. Különös művészet az, amikor a másik fél beszédét sikerül elvonatkoztatni ideiglenesen a hallgató gondolatvilágától, saját cselekvési mechanizmusától, előző tapasztalataitól (interpretálás, azaz belemagyarázás-mentesen), és a beszélő mögötti háttérbe, kontextusba ágyazottan értelmezni szavait. A teljes elvonatkoztatás nyilván nem lehetséges, gondolatban a másik helyébe lépni, „fejébe költözni” mindig nyaktörő vállalkozás, és csak részlegesen sikerülhet. A beszélgetőpartnereknek azonban mindig úgy kell *elhelyezkedniük* a párbeszéd folyamatában, hogy lehetőleg *rálátásuk* legyen arra a közegre, amelyikből a másik fél érkezik. Megéri a fáradságot, hogy megismerkedjenek azzal az úttal, amelyet partnerük a beszélgetésük pillanatáig megtett, mert akkor sokkal könnyebben megértik az általa mondottakat. A párbeszédben kulcskérdés a beszélge-

⁵ Kreiner, Armin: Párbeszéd és igazság viszonya az egyházban. In: Korpics Márta – P. Szilczl Dóra (szerk.): *Szakrális kommunikáció*. Typotex, Budapest 2007.; eredetileg: Kreiner, Armin: Dialog als Selbstvollzug der Kirche. In: Fürst, G. (hrsg.): *Quaestiones Disputatae 166*. Freiburg-Basel-Wien 1997, 143. (Kiemelés tőlem.)

⁶ Kreiner: *i. m.* 144. (Kiemelés tőlem.)

tőtárs kiléte, identitása, mert csak úgy érthető meg igazán, hogy ugyanazok a szavak számára mit jelentenek, egyébként a formailag azonos kifejezések örökké kódolt üzenetek maradhatnak a hallgató számára.

Egyházi körökben különösen is nagy a kísértés arra, hogy a tárgyló felek kilétét elhanyagolják, akkor, amikor közös alapnak tekintik az ember mivoltot. Az egyháznak az Isten képére teremtett emberről szóló tanítása szép, mint követésre szánt idea, de a valóságban az ember bukása és bűne épp abban érhető tetten, hogy az emberek sokféleképpen hajolnak el az első Ádámtól és Évától.

Az emberi nem sokfélesége (diverzitása) nyomán számítani kell arra, hogy a párbeszédben ezek az egyedi sajátosságokat mutató, sajátos közegből érkező idividuumok állnak szembe egymással..., ahol a *Ki vagy te – ki vagyok én?* kérdést nem lehet megspórolni. A kérdéssel kapcsolatosan érdemes felidézni Antony de Mello gondolatébresztő történetét:

„Egy asszony súlyos balesetet szenvedett és kómában feküdt a kórházban. Hirtelen úgy érezte, valami felkapja és felviszi az égbe. Egyszerre bírói szék előtt találta magát.

- Ki vagy te? – hallotta a nekiszegezett kérdést.
- A polgármester felesége – sietett válaszolni.
- Nem azt kérdeztem, kinek a felesége vagy! Ki vagy te? – hallotta a hangot.
- Négy gyermek anyja...
- Nem azt kérdeztem, kinek az anyja vagy! Ki vagy te? – szólt most már szigorúbban a hang.
- Tanítónő vagyok.
- Nem a foglalkozásod kérdeztem. Ki vagy te? – egyre keményebbnek hangzott az asszonynak szegezett kérdés.
- Keresztény vagyok – próbálkozott egyre elkeseredettebben.
- Nem a vallásod kérdeztem! Ki vagy te?
- Én... mindennap templomba megyek, mindig segítem a szegényeket, a rászorulókat... – próbálkozott az asszony.
- Nem azt kérdeztem, mi tettél, hanem hogy ki vagy!

A kihallgatás itt véget ért, az asszony megbukott és visszaküldték a földre. Nemsokára magához tért, és a történetek élénken éltek az emlékezetében, annyira, hogy elhatározta: utánajár. Ez pedig gyökeresen megváltoztatta az életét.”

Antony de Mello története érdekes a végső válasz szempontjából is, de most legfőképp azért, hogy kiemeli mindazt, amit az ember az önazonosságával kapcsolatosan általában fontosnak tart. A történet valamilyen szinten mindenkit arra készítet, hogy a helyes válasza pontosítsa, és ekkor óhatatlanul öniróniával kell szemlélnie saját átlagos válaszait. Az ember válaszkísérletei „felülnézetből”, azaz az örökkévalóságból szemlélve egy nevetséges figura képét idézik az ember elé. Bizonytalán mindenki látott már bolondot, utak szélén cipekedő, toprongyos koldust, aki megszállott módon ragaszkodik semmisségeihez, agyoncsomagolt, szakadozott zacskókba gyömöszölt tárgyaihoz, és a józan ember nem érti, hogy a nincstelenség miért kell magával vinnie mihaszna dolgait. Isten szemében valószínűleg ilyen dőre ügyködésnek számít az ember szorgos önmeghatározása, a kilétét meghatározó szellemi, lelki és anyagi „birtokainak” büszke felsorolása. Nevetségesen hat annak a gondos takargatása is, amit szégyell, amit nem akar megmutatni, amiért kétségbeesetten aggasztja magát az ősszüloktől örökölt fügefalevelet. „Ol-

dalnézetből”, az embertárs szempontjából azonban halálosan komoly a *Ki vagy/oké?* kérdésre adott válasz, mert csak ezek által a feleletek által remélhető az igazságnak legalább töredékes megértése. Eötvös József, a 19. századi nagy regényíró szereplőinek viselkedéséhez az általuk megtett út ismertetése által kíván magyarázatot nyújtani.

„Csak a múlt azon egyetlen kulcs, mely által az egyes emberekben látszólag létező ellentétek megérthetők. Mint a folyónál, úgy többnyire az embereknél is nem annyira természetük, hanem inkább azon út, melyen átfutottak, határoz jellemükről; ki ezt figyelemmel követi, néha messze távolban, de mindig föl fogja találni okát, miért zavarosak a folyam habjai? Miért veszíté tisztaságát az emberi kebel? s Isten, csak mert mindentudó – azért véghetetlenül irgalmas s igazságos egyszerre.”⁷

A prózaíró barokkos körmondatainak mondandója teljesen összecseng a perzsa költő, Hafiz könnyed verssoraival:

„Ha mindenki mindent tudna a másikról,
Mindenki könnyen, szívesen megbocsátana,
Nem lenne többé sem büszkeség, sem gőg.”⁸

Ki vagy te?

Az ember önazonosságát, identitását többféle tényező is meghatározza. Tétélez-zük fel, hogy keresztyén ember identitását kutatjuk, s így arra a kérdésre, hogy *Ki vagy te?* az elsődleges, de egyelőre általános válasz, hogy *homo viator*, azaz útonjáró ember, aki születésétől fogva úton van a halál irányába a beteljesülés felé, Isten felé, aki hazavárja. Születésekor azonban egy csomagot kapott, amely meghatározza egész életét, és optimális esetben azonosulni is tud a benne lévőekkel. Útközben számos más tényező alakítja kilétét.

A fentieket egy olyan vonal mentén lehet szemléltetni, amely részben egy kronológiai sorrendet tükröző életvonal, ugyanakkor a felsorolt tényezőknek nem a kronológiai, és nem a fontossági sorrendje a leglényegesebb, hanem az a közös sajátosságuk, hogy jellemformáló, identitásalakító erejük van.

Keresztyén identitás = h o m o v i a t o r

Formáló tényezők:			
<i>eleve adott feltételek</i>	<i>találkozások</i>	<i>elért, megszerzett dolgok</i>	<i>tettek és események</i> ⁹
születés			halál
idő /hely/nem	barátok	„személyes tudás”	
család	ellenségek	szerzett képességek	
vallás	társ... gyerekek	foglalkozás	
nemzetiség – nyelv	tanárok	tisztségek	
	példaképek	birtokolt dolgok	

⁷ Eötvös József: *A falu jegyzője*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest 1971, 17.

⁸ In: RIEMANN, Fritz: *A szorongás alapformái*. Háttér kiadó, Budapest (Eredeti: Grundformen der Angst, Ernst Reinhardt Verlag, 1998), 256.

⁹ A *tettek és események* alá egyénenként változatos felsorolás tartozik, hiszen a látványos, világrengető eseményektől kezdve a legapróbb mozdulatokon át, a megfelelő időben kimondott szavakig, minden formálja az ember önazonosságát.

Az identitást nem lehet egy statikus, merev sémába ágyazni, hanem folyamatként kell szemléltetni. Az eleve adott meghatározókat nem lehet, és nem is kell mellőzni. A születés helye és ideje behatárolja azt a történelmi és kulturális közeget, amelytől egy életen át nem lehet az egyént elvonatkoztatni. Önhatalmán kívül áll a család és a génállomány megválasztása is. A nem, a család nemzetiségi hovatartozása, az anyanyelv és a vallás olyan örökség, amelyből később identitászavar származhat, ha az általuk nyert értékrenddel nem tud, nem mer, nem képes azonosulni, és kritikai átértékelésükre is képtelen. Ilyen esetben a pszichológiai következmények mellett a teológiaival is számolni kell, hiszen az olyan adottságokat, amelyeket Isten maga rendelt, nem szabadna megkérdőjelezni, a teremtési rend ellen elkövetett bűn a megmásításuk. Az apostolok cselekedetei 17,26 értelmében nem véletlenszerű az az alaphelyzet, amelyből az ember élete kibontakozik.¹⁰ Párbeszéd esetén sokat segíthet, ha a partnerek ismerik egymásnak ezeket a meghatározóit, ugyanakkor óriási veszélyt jelent, ha ezeket minősítik, vagy ezek nyomán általánosítanak, stigmatizálnak. Pl. bizonyos vallási alakulathoz való tartozás hordoz általános ismérveket, a beszélő egyes megnyilvánulásaira magyarázatul szolgálhat, de semmiképp sem szabad szavaiba belemagyarázni, ha nem egyértelmű az egyéni véleménye és vallási hovatartozásának a kapcsolata. A 20. századi pszichológiai kutatás egyik legmarkánsabb felismerése, hogy a családi háttér, a gyermekévek mennyire erősen befolyásolják a személyiségfejlődést.¹¹ A személyiségtípus pedig szerves része az önazonosságot meghatározó tényezőknek, ezt tükrözi Erik Erikson „élepszakaszainak” az identitás alakulásához fűződő kapcsolata is.¹²

Az ember identitásának van egy statikus magja, amely azonban az életút során folyamatosan fejlődik, alakul. A kezdeti „csomag”, az eleve adott feltételek következményei, az ezekhez fűződő viszonyok folyamatos átértékelődése, más és más távlatba kerülése egy életen át módosít identitását. Alakítják a megszerzett ismeretek, a saját vagy közvetett úton nyert, bölcsességgé jegecesedő tapasztalatok, az elért eredmények (mind szellemi, társadalmi és anyagi síkon). Alakítják a tettek és események, amelyeknek közvetlen vagy közvetett részese. Mivel az ember szociális lény, legnagyobb ráhatása a találkozásoknak lesz, a függőleges és vízszintes találkozásoknak. Az Istennel történő találkozásból fakadó hit sem statikus, folyamatként kell szemlélni, az életút során erősödhet, megrendülhet, kétségbeesésre válhat, majd ismét kiteljesedhet. Párbeszéd esetén óriási jelentősége van a hitállapotnak, végső soron minden kérdés visszavezethető lenne az Isten-ember kapcsolatra. Teológia és lélektan határterületére esik ennek vizsgálata. A lélektan és szociológia foglalkozik a másik találkozástípussal, az emberközi kapcsolatokkal. Az ember „közösségek rejtett hálózatában” él, melynek módszeres vizsgálata, az első szociogram és szociometriai felmérések Jacob Lévy Moreno nevéhez fűződnek.¹³ A találkozások gyermekkortól halálig folyamatosak. Egymástól hallott szavak és látott cselekedetek, a szemléltetők és elszenvetettek egyaránt formálják az embert. A gyermek a családból, iskolából hozza magával a problémamegoldási modelleket, amelyek egy új közegben vagy alkalmazhatóak, vagy konfliktusforrásokká

¹⁰ ApCsel 17,26: *Az egész emberi nemzetséget is egy vérből teremtette, hogy lakjon a föld egész felszínén, meghatározta elrendelt idejüket és lakóhelyük határait.*

¹¹ A négy személyiségtípus kialakulásának folyamatát ld. Fritz Riemannál.

¹² Schweitzer, Friedrich: *Vallás és életút. Vallási fejlődés és keresztyén nevelés gyermek- és ifjúkorban.* Kálvin Kiadó, Budapest 1999, 63–82. (Eredeti címe: *Lebensgeschichte und Religion. Religiöse Entwicklung und Erziehung im Kindes- und Jugendalter.*)

¹³ Mérei Ferenc: *Közösségek rejtett hálózata.* Osiris Kiadó, Budapest 2006, 44–132.

válnak. Dialógusokban a problémamegoldási modellek különbözőségének tisztázása által sok feszültséget le lehet vezetni. Az emberben életútja során a barátok, ellenségek, szakmai találkozások számos nyomot hagynak, sebeket és pozitív élményeket egyaránt, amelyek a dialógus során váratlanul felszínre kerülhetnek, és az elővigyázatlan beszélgetőpartner félreértheti azokat. A valakihez, valakikhez tartozás szintén szerves összetevője az ember identitásának, olyan kötődéseket jelentenek, amelyeknek az áthágása, ignorálása eleve kudarcra ítéli a párbeszédet. Mindezek átlátásához pszichológiai, kultúrtörténeti, egyház- és vallástörténeti, történelmi és szociológiai ismeretekre van szükség, amelyeknek az alkalmazásában is jártasnak kellene lenni. Elméletileg ilyen maximalista módon kell megszabni a felkészülés mércéjét az eredményes dialógust óhajtók számára.

A fenti tényezők legkörültekintőbb vizsgálata mellett is számolnunk kell azzal, hogy nem lehet kivédeni minden hibalehetőséget, nem lehet sohasem eléggé felkészültnak lenni, hiszen az emberi élet csupa rejtély. A kapcsolatokban élő ember folyton ingoványos, aláaknázott területen mozog. A legváratlanabb helyeken is támadhatnak konfliktusok, amelyek megoldásként dialógust, a dolgok építő átbeszélését igénylik.

„A konfliktusok lehetnek szándékosak és nem szándékosak. A nem tudatosak is lehetnek megtévesztőek, olyan értelemben, hogy egyszerre csak összeütközésbe kerülünk szomszédunkkal, vagy éppen barátunkkal, esetleg munkatársunkkal, házastársunkkal, vagy szüleinkkel, anélkül, hogy valójában tudnánk miért. Időnként az ilyen ellentét származhat valamilyen kivetített félelemből vagy féltékenységből, amely mélyen a felszín alatt lappang. Eredhet effajta ellentét abból is, hogy fáradtak vagyunk, vagy aggódunk valami miatt.”¹⁴

A dialógus kockázata és nyeresége

A dialógus szükségessége tagadhatatlan, és az utóbbi időben divatosá is válik. Kérdés, hogy sikerül-e megvalósítani. Felszínes ökumenikus konferenciák, egymás mellett elbeszélő, a pusztá formalitásból megrendezett politikai csúcstalálkozók elbátortalanítják a párbeszéd törekvéseket. A dialógusok kezdeményezőinek számolniuk kellene azzal, amit Kreiner találóan állapít meg.

„... maga a véleménycseré még nem párbeszéd. A mások mondanivalójára irányuló pusztá kíváncsiság sem azonos a párbeszédre való hajlandósággal. A véleménykülönbség tisztázása akkor válik valódi dialógussá, ha alaposan mérlegeljük a vitatott álláspontok mellett és ellen szóló érveket. A dialóguskészség olyan alapbeállítottságot feltételez, melyet *Karl Popper*hez csatlakozva a következőképpen írhatunk körül: *Én tévedhetek, neked igazad lehet! Vizsgáljuk meg közösen, hogy jelen esetben hogyan is áll a dolog.* [Vielleicht habe ich unrecht, und vielleicht hast du recht.]”

„[...]... Dialógusra csak az képes, aki nem csupán arra kész, hogy saját álláspontját mások véleményével szembevitse, hanem arra is, hogy álláspontját adott esetben kockára tegye és meghatározott feltételek mellett akár újra is értelmezze.”¹⁵

A dialógus nem egyszerű kirakodóvásár, ahol a kofák kirakják portékáikat, és egymást túlharsogva kínálják, és a kedves vevőt sértődötten el is küldik valahova, ha nem

¹⁴ Sawyer, Frank: *Kihívások-konfliktushelyzetek*. Sárospatak 1997, 17–18.

¹⁵ Kreiner: *í. m.* 145–147.

náluk vásárol. Gadamerhez csatlakozva a párbeszéd a játékkal rokonítható, mert ki-
menetele mindkét fél számára nyitott. Valóban bátorság szükséges a kockázat vállalás-
hoz, de kockázatos a magányba zárkózás is, mert ha valaki mégis tévhitet dédelget ma-
gában, soha nem lesz módja eljutni az igazsághoz.

A dialógus végső soron óriási esélyként is felfogható, hogy az ember saját, számára
is rejtett ficamait felfedje és helyreigazítsa. A dialógusra történő felkészülés fent ismer-
tetett szinte teljesíthetetlennek tűnő maximáit a gyakorlat feloldja, ha az egyén kész sa-
ját véleményét kockáztatni. A tudatlanság vakmerőséghez, a mindent tudásának igénye
számításhoz vezet, a kettő között helyezkedik el a felelősségteljes kitárulkozás, a bátor
nyitás az ismeretlen aspektusokat rejtő találkozás irányába.

A hermeneutika tudományának klasszikusai főként a leírt szövegekkel kapcsolato-
san beszélnek a mássággal történő találkozás gyönyörének és kockázatának kettősségé-
ről, az ismeretlennel szembesülő tehetetlenségről, és a felismerés varázsáról, de meny-
nyivel inkább igaz ez az élő, interaktív beszéd vonatkozásában.

„Az individuum kimondhatatlansága, amely állandóan értelmezésre szorul, szö-
vegekben ölt testet. A hermeneutika problémája – amely, mint láttuk, egyben a
nyelv problémája is – éppen ebből adódik: hiszen a kimondottban nemcsak egy
nyelvi formába öntött üzenettel, hanem a másik másságának áthatolhatatlansá-
gával is találkozunk. Ez készlet bennünket a nyelv dialogikus használatára (pon-
tosabban arra, hogy rábízunk magunkat a nyelv dialogikus természetére); vagyis
arra, hogy állandóan megújuló kísérletet tegyünk a másik által mondottak meg-
értésére, miközben kockára tesszük a magunk előzetes véleményét.”¹⁶

A kockáztatás jutalma az igazság maga, nem az enyém és nem a másé, hanem va-
lami, ami ezeknél teljesebb.

„A beszélgetésben tényleges horizont-összeolvadás valósul meg. Ebben a közös
horizontban tárul fel az értelem, az igazság, amely sohasem csak az enyém, ha-
nem mindig közös dolog. [...] A beszélgetésben végbemenő megértés nem
pusztán saját álláspontunk előadása és érvényesítése, hanem közösséggé válto-
zás, melyben nem maradunk az, ami voltunk – írja Gadamer¹⁷.”¹⁸

Ilyen értelemben a dialóguskészség valóban a megbékéléshez szükséges alapképes-
ség. A dialógusban feltáruló igazság egyúttal a feleket is közelíti egymáshoz, hiszen
egyaránt ragaszkodnak hozzá, elmozdulnak irányába. Konfliktusok esetén épp az az
egyik legnagyobb baj, hogy a felek megmerevednek, és nem hajlandóak elmozdulni sa-
ját stratégiai pontjukról. A jó párbeszéd görcsöldő jellegű, mint megmerevedett izmok,
úgy engednek meg fokozatosan az egymásnak feszülő vélemények.

A párbeszéd görög szavának az etimológiája is a fenti gondolatmenetet fejezi ki. A
dialógusban *διὰ* – *között*, *λόγος* – *beszéd*, azaz a beszédek közötti történésre utal.

„Az igazságot nem az egyik vagy másik résztvevő álláspontja képviseli, mivel ez
mindig éppen ezek között formálódik. Az effajta dialógus egész embert kíván,

¹⁶ Orbán Gyöngyi: *Ugyanígy, mint eddig. A hermeneutika helye az irodalomtanításban*. Ld. http://www.tanszertar.hu/eken/2009_01/ogy_0901.htm

¹⁷ Gadamer, Hans-Georg: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*. Gondolat, Budapest 1984, 264.

¹⁸ Veress: *i. m.* 224.

teljes érzelmi, értelmi és akarati *odaadást* és folytonos készenállást, *készenléletet a belső átalakulásra*, ugyanakkor benső rokonságot feltételez a 'dolog' és a lélek között. A *közöttség* az ontológiai perspektívába helyezett dialógus-probléma kulcsfogalma. [...] Az ontológiai értelemben felfogott közöttség is elgondolható úgy, mint a 'találkozás' terepe. Itt találkozik lét és igazság, az emberi létmód mint megmutatkozás és megvalósulás, egyetlen közös történetben."¹⁹

A cím alapján valamiféle receptet, jól bevált módszert remélhetett az olvasó, s menet közben talán el is rémítette egyik-másik részletesebb felsorolás, hogy mi minden tartozik a jó dialógus feltételeihez. A legutóbb idézett gondolatmenet alapján sokkal egyszerűbben és átfogóbban is megfogalmazható a dialógus feltétele. A párbeszéd nem alkalmi megnyilvánulása az embernek, mert arra, mint jeles alkalmakra, mindig fűrasztó és végeláthatatlan előkészületek szükségesek. Veress Károly jól látja, hogy a dialógus valójában teljes embert igénylő *létforma*, és a *belső átalakulásra* történő állandó készenlélet feltételezi. Ennek a történetnek megvan a maga kockázata, de a varázsa is. Valójában a vegetálás, a megrögzött tartalmak és formák konzerválásának ellentéte a dialogikus életforma. Emberektől és világtól talán el lehet szigetelődni, és lóellenzővel átvágtatni az életen, de nem érdemes. Istentől azonban a keresztyén ember már csak alapdefiníciója szerint sem szigetelődhét el, mert az Isten-ember viszony egyetlen adekvát létformája a dialógus [...], mégpedig olyan dialógus, amely fokozatosan dialóguskésszé formálja az embert embertársai irányába is. A lap eredeti címe: „<http://ktnye.akti.hu/index.php/Diskurzus>”.

Felhasznált irodalom

- Eötvös József: *A falu jegyzője*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest 1971.
- Gadamer, Hans-Georg: *Igazság és módszer. Egy filozófiai hermeneutika vázlatja*. Gondolat, Budapest 1984.
- Habermas, Jürgen: Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz. In: Habermas, J. – Luhmann, N.: *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. Was leistet die Systemtheorie?* Suhrkamp, Frankfurt am Mein 1971.
- Kreiner, Armin: Dialog als Selbstvollzug der Kirche. In: Fürst, G. (hrsg.): *Quaestiones Disputatae* 166. Freiburg-Basel-Wien 1997, 133–149.
- Kreiner, Armin: Párbeszéd és igazság viszonya az egyházban. In: Korpics, Márta – P. Szilczl Dóra (szerk): *Szakerális kommunikáció*. Typotex, Budapest 2007.
- Levinas, Emmanuel: *Dialog*. ChGG Bd. 1. Freiburg 1981.
- Mérei Ferenc: *Közösségek rejtett hálózata*. Osiris Kiadó, Budapest 2006.
- Orbán Gyöngyi: *Ugyanúgy, mint eddig. A hermeneutika helye az irodalomtanításban*. http://www.tanszertar.hu/eken/2009_01/ogy_0901.htm
- Riemann, Fritz: *Grundformen der Angst*. Ernst Reinhardt Verlag, Hamburg 1998.
- Riemann, Fritz: *A szorongás alapformái*. Háttér Kiadó, Budapest 2003.
- Sawyer, Frank: *Kibívások-konfliktusbelyezetek*. Ford. Rácsok Gabriella. Sárospataki Református Theológiai Akadémia, Sárospatak 1997.
- Schweitzer, Friedrich: *Vallás és életút. Vallási fejlődés és keresztyén nevelés gyermek- és ifjúkorban*. Kálvin Kiadó, Budapest 1999.
- Veress Károly: A dialógus mint létforma. In: *Kellék: Gadamer – Nyelv – Dialógus*; 18–19–20. szám, 2001., 216. (<http://kellek.adatbank.transindex.ro/pdf/18-19-20/016Vercss.pdf>)

¹⁹ Veress: i. m. 226–227. (Kiemelés tőlem.)